

XQ: Əziz Əliyevin heykəli hardadır?

Bu yaxınlarda “Xalq qəzeti”ndə bir maraqlı yazı diqqətimi cəlb etdi. Tanınmış ictimai xadim, şair, dramaturq, nasir, publisist, tərcüməçi, Əməkdar incəsənət xadimi Hidayət Orucovun “Əziz Əliyevin heykəli hardadır?” adlı məqaləsini birnəfəsə oxuyandan sonra yüksək təəssüratını qələmə almağa, müəllifin nəcib təşəbbüsünü dəstəkləməyi və düşün-cələrimi qəzetin oxucuları ilə bölüş-məyi qərara aldım.

Öncə qeyd edim ki, Hidayət Orucov gənc yaşlarından etibarən yüksək vəzifələrdə çalışıb və ona tapşırılan bütün işləri böyük məsuliyyətlə, vicdanla yerinə yetirib, xalqa, dövlətə, dövlətçiliyə layəqətlə xidmət edib. Hidayət müəllim 1988-ci ildə Ermənistanın Azərbaycana qarşı hərbi təcavüzü, soydaşlarımızın deportasiyası və soyqırımı siyasəti başlayanda etiraz əlaməti olaraq Ermənistan SSR-in Əməkdar mədəniyyət xadimi fəxri adından imtina edib. Dəyərli ziyalıımız həmişə vətəndaş mövqeyini ortaya qoyub, xalqı narahat edən problemlərə heç vaxt müşahidəçi, seyrçi mövqeyində qalmayıb.

Adını çəkdiyim məqaləsi də sözlərimin haqlı olduğunu bir daha sübut edir. Məqalədə irəli sürülən Əziz Əliyevə abidə qoyulması ilə bağlı təklifini mən də ürəkdən dəstəkləyirəm.

Azərbaycan tarixində nadir insanlardan, böyük şəxsiyyətlərdən biri də Əziz Əliyevdir. Müasirləri onu “cəmiyyətin təbib-i” adlandırırdılar. Necə də dəqiq və yerində deyilmiş sözlərdir. Aristotel yazırdı ki, kim yüksək vəzifə tutmaq istəyirsə, üç keyfiyyətə malik olmalıdır: əvvəla, müvafiq dövlət quruluşuna ürəyi yanmalı; sonra vəzifəyə aid olan öhdəlikləri yerinə yetirmək üçün böyük qabiliyyətə malik olmalı; üçüncüsü, hər bir dövlət quruluşuna müvafiq olan yaxşılıq və ədalətliyyəti ilə seçilməlidir. Qədim filosofun həmişə aktual olan kəlamları haqqında söhbət açmaq istədiyimiz Əziz Əliyevə də şamil edilə bilər.

Əziz Əliyev Azərbaycan və Dağıstan xalqlarının unudulmaz oğlu, görkəmli dövlət xadimi və ictimai xadim, alim, tədqiqatçı, XX əsr tariximizdə silinməz izlər qoyan böyük şəxsiyyətlərdən biridir.

Əziz Məmmədkərim oğlu 1 yanvar 1897-ci ildə İrəvan quberniyasında doğulub. 1917-ci ildə gimnaziyanı qızıl medalla bitirib, sonradan Sankt-Peterburq Hərbi Tibb Akademiyasında təhsil alıb. İrəvanda erməni qırğınlarından sonra ailəsi ilə Naxçıvan və Bakı şəhərlərinə köçməli olub. 1927-ci ildə Azərbaycan Dövlət Universitetinin Tibb fakültəsini bitirdikdən sonra elmi-pedaqoji fəaliyyətə başlayıb, qabaqcıl tibb kadrlarının hazırlanmasına böyük töhfələr verib.

Gənc yaşlarından yüksək təşkilatçılıq və idarəetmə qabiliyyəti göstərən Əziz müəllim 1929-cu ildə Klinik İnstututun direktoru təyin edilib, sonradan Bakı Sahiyyə İdarəsində, Azərbaycan Tibb Universitetində rektor kimi çalışıb. Ötən əsrin 20–30-cu illərində Azərbaycan və Dağıstan ərazisində malyariya tüğyan edirdi. Yoluxucu xəstəlik əleyhinə stansiyalar və dispanserlər tikildi, avadanlıqla təchiz olundu. Samur-Dəvəçi kanalının keçdiyi yüz kilometrlik ərazidə dava-dərman və tibb işçiləri ilə təmin olunmuş 11 tibb məntəqəsi yaradıldı.

Azərbaycanda milli tibb elminin inkişafı, respublikada səhiyyənin köklü transformasiyası Əziz Əliyevin hansı vəzifədə çalışmasından asılı olmayaraq həmişə onun diqqətində olub. Bunu statistika da sübut edir: o, tibb elmi və səhiyyə sahəsində 67 elmi əsərin müəllifidir.

Əziz Əliyev 1938-ci ildə Ali Sovetin Rəyasət Heyətinin katibi, sonra xalq səhiyyə komissarı olub. Bu illərdə onun rəhbərliyi ilə respublikanın səhiyyə sistemi yenidən qurulub və xəstəliklərə qarşı mübarizə tədbirləri gücləndirilib. Səhiyyə komissarı kimi Əziz Əliyev yerlərdə problemlərin həlli istiqamətində ardıcıl işlər gördü. O, özünəməxsus əzmkarlığı ilə əhaliyə tibbi xidmətin yaxşılaşdırılması yollarının axtarılmasına böyük diqqət yetirirdi. Əziz müəllimin təşəbbüsü ilə bir çox kənd yerlərində tibb məntəqələri, xəstəxanalar açıldı. Respublika Xalq Səhiyyə Komissarlığının nümayəndələri əhaliyə göstərilən tibbi xidmətin səviyyəsinin təhlili məqsədilə təş-kezlə regionlara səfər edir, bu zaman aşkarladığıqlar problemlər Komissarlığın kollegiyasında müzakirə edilir və yerli səhiyyə orqanlarının işi haqqında toplanmış məlumatlar əsasında müvafiq qərarlar qəbul edilirdi.

1941-ci ilin avqustunda Əziz Məmmədkərim oğlu polkovnik rütbəsində siyasi rəhbər kimi İranın Təbriz şəhərinə – cənub sərhədlərini qorumaq məqsədilə, SSRİ ilə İran arasındakı müqaviləyə uyğun olaraq, oraya yeridilmiş sovet qoşunlarının qoragahına ezam olunur. Əziz Əliyevin rəhbərlik etdiyi siyasi şöbə sərhədyanı rayonların əhalisi arasında böyük təşviqat-təbliğat işi aparır, sovet qoşunların İranda müvafiqəti yerləşməsinin məqsəd və vəzifələrini izah edirdi, bu da əhali ilə döyüşçülər və komandirlər arasında sıx dostluq münasibətlərinin yaranması- na səbəb olurdu.

Ə.Əliyevin işgüzarlığı, peşəkarlığı, vətənpərvərliyi, insanlarla ünsiyyət qurma bacarığı və bütün sahələrdə yüksək məharət göstərməsi həmin vaxtlar İ.Stalinin diqqətindən kənarda qalmır. SSRİ rəhbərinin təqdimatı ilə faşist Almaniyası ilə şiddətli döyüşlər zamanı – 16 sentyabr 1942-ci ildə Əziz Əliyev Dağıstan MSSR-in Vilayət Partiya Komitəsinin birinci katibi seçilir. 1942-ci ilin avqustuna qədər Şimali Qafqazda olduqca çətin vəziyyət yaranmışdı.

neçə adamdan biri, bəlkə də yeganə adam idi. Bütün bu keyfiyyətlər qısa müddətdə Dağıstanda vəziyyəti sabitləşdirməkdə, bu respublikanın xalqını Qafqazın müdafiəsi üçün birləşdirməkdə ona kömək etdi. Dağıstanlılar Əziz Əliyev başda olmaqla və bizim ordumuzla, ovaxtkı sovet ordsu ilə birlikdə çox böyük vəzifəni yerinə yetirdilər. Onlar Qafqazı müdafiə etdilər, faşist qoşunlarını irəliləməyə qoymadılar, Bakı neftini xilas etdilər”.

Mahaçqala ön cəbhəyə yaxın şəhər kimi gərgin və narahat həyat yaşayırdı. Bəzi müəssisələr təxliyə olunmuş, respublikada qalanlar isə fəaliyyətini dayandırmışdı. Ordudan yayınma, banditizm və xidmətdən boyunqaçırma hallarına rast gəliniirdi, Dağıstan ərazisinə düşməz düşməninun gerçəkləşməsi ehtimalı böyük idi.

1942-ci ilin sentyabrında bu vəziyyət SSRİ Dövlət Müdafiə Komitəsinin iclasında müzakirə olundu və nəticədə Əziz Əliyev Mahaçqala Müdafiə Komitəsinin də sədri seçildi.

Əziz Əliyev rəhbərliyə gəldikdən sonra Dağıstanın siyasi, təsərrüfat və mədəni həyatında köklü dəyişikliklər baş verdi. O, ilk növbədə, rayonlara səlahiyyətli nümayəndələr göndərdi, yerlərdə mövcud vəziyyətin dərindən öyrənilməsi və lazımi tədbirlərin görülməsi üçün konkret tapşırıqlar verdi. Birinci katib özü də tez-tez bölgələrə səfər edir, yerlərdə vəziyyəti şəxsən yoxlayır, əhali ilə birbaşa ünsiyyətə girirdi.

Yeni rəhbər dərhal vəziyyətə dair ətraflı hesabat hazırladı. Bu sənəddə həm ümumi ölkənin durumu, həm də müharibə şəraitində mövcud vəziyyətin təhlil olunmuşdu. Dağıstan cəbhə bölgəsi kimi qiymətləndirildi – çünki alman-faşist ordusu artıq Stalinqrad divarları önündə idi və cənuba – Qroznı və Bakı neft yataqlarına doğru irəliləməyə çalışırdı.

Əziz Əliyev respublikadakı partiya və sovet kadrlarının fəaliyyətini qiymətləndirərək məsuliyyətin olmaması, laqeydlik və arxayınlıq hallarını sət şəkildə tənqid etdi. Respublikada antisovet elementlər faallaşmışdı, faşist kəşfiyyatının agentləri regionlara göndərilirdi, bəzi rayonlarda əhalinin siyasi-mədəni durumu qənaətbəxş deyildi. Dezertirlik, banditizm halları artırı, müəssisə rəhbərlərinə, kolxoz fəallı- rına qarşı terror aktları törədilirdi. Bəzi bölgələrdə banditlər kolxozları qarət edir, müdafiə qurğularının tikintisinə gedən insanlara hücum edir, rabitə xətlərini sıradan çıxarıır, məktəbləri yandırırdılar.

Bu mürəkkəb şəraitdə respublikanın partiya və sovet təşkilatlarından sənaye və nəqliyyat resurslarının cəbhənin ehtiyaclarına yönəldilməsi üçün təxirəsalınmaz və effektiv tədbirlərin görülməsi tələb olunurdu. Ərzaq istehsalı artırılmalı, əməkçi xalq müdafiə qurğularının inşasına səfərbər edilməli, Dağıstanda formalaşdırılan hərbi hissələrin hətərəfləri təmin olunmalı idi. Xəstəxanaların şəbəkəsinin genişləndirilməsi, ağır yaralıların yerləşdirilməsi, işğal olunmuş ərazilərdən köçürülən insanlara yardım göstərilməsi də prioritet məsələlər sırasındadır.

Əziz Əliyevin rəhbərliyi ilə Dağıstanın bütün potensialı cəbhənin və arxa cəbhənin təminatına yönəldildi. Əkin sahələri genişləndirildi, kənd təsərrüfatı məhsullarının plan üzrə yığılması təmin edildi, ərzaq və geyim məhsulları cəbhəyə göndərildi. Onun təşəbbüsü ilə qadınlar və gənclər arasında xüsusi hərəkatə başlanıldı – qadınlar arxa cəbhədə kişiləri əvəz edir, gənclər isə təlimlərə cəlb olunurdular.

İnsanlar mədəni baxımdan yaxşı tanıyan, onlara obyektiv qiymət verməyi bacaran ümummilli lider Heydər Əliyev Əziz Əliyevin həyat və fəaliyyətinə yüksək dəyər verərək demişdir: “Açıqımı deyək ki, o vaxtlar Əziz Əliyev Azərbaycanın dövlət xadimləri arasında ali təhsili olan, ziyalı- lığı, zəngin elmi biliyi ilə fərqlənən bir

təşəbbüsü ilə Dağıstanda konserv zavodları, tikici fabrikləri, çörəkbişirmə müəssisələri yaradıldı. Müəssisələrə qadınlar və yeniyetmələr cəlb olunurdu, əmək bölgüsü yenidən qurulurdu.

Kənd təsərrüfatında isə əsas diqqət ərzaq istehsalının artırılmasına yönəldilmişdi. Həmin dövrdə Dağıstanın çətin təbii-coğrafi şəraitinə baxmayaraq, əkin sahələri genişləndirilmiş, yeni suvarma sistemləri qurulmuşdu. Əziz Əliyevin göstərişi ilə

mura yaraşmayan kobud əda ilə qadından kabinədən düşməyi tələb edir. Qadın etiraz edərək düşməyəcəyini bildirir. Memur maşını saxlatdırıb, gözəlnilmədən qadının paltosunu və çamadanını kənara atır. Çünki kuzovda getməyi özü üçün aşağılıq sayır. Hamı bu vəziyyətdən pört olur. Maşın artıq yola düşür. Rəsul Həmzətov öz paltosunu çıxarıb qadına verir. Onlar Mahaçqalaya çatırlar.

Qadının yazdığı məktub əsasında Əziz

Tarixdən günümüzə boylanan əzəmətli heykəl

kolxoz və sovxozlar arasında təşəbbüskarlığı və əmək məhsuldarlığını artırmaq üçün sosialist yarışları təşkil olunurdu. Nəticədə, Dağıstan müharibə illərində SSRİ üzrə taxıl, tərəvəz və meyvə məhsullarının əsas təchizatçılarından birinə çevrilmişdi.

Əziz Əliyevin fəaliyyətinin mühüm bir sahəsi də milli kadrların hazırlanması və respublikada təhsilin inkişaf etdirilməsi olmuşdu. Onun təşəbbüsü ilə Dağıstan Pedaqoji İnstitutunun fəaliyyəti genişləndirildi, müəllim hazırlığı sahəsində yeni ixtisaslar açıldı. Məktəblərdə tədrisin fasiləsizliyi təmin olundu. İbtidai və orta məktəblərdə tədris dili kimi yerli xalqların dilləri ilə yanaşı, rus dilinin tədrisi də təkmilləşdirildi. Əziz Əliyev yerli ziyalıların, alimlərin və müəllimlərin fəaliyyətinə böyük önəm verir, onların təşviqi və qorunması üçün tədbirlər gördürdü.

Xalq yaradıcılığına, mədəniyyətə və ədəbiyyata olan münasibət də onun siyasətində mühüm yer tuturdu. 1943-cü ildə Dağıstanın bir sıra yazıçı və şairlə-

Əliyev əhvalatdan xəbər tutur. O, Rəsul Həmzətovu yanına çağırıdır, bərk danlayır: “Öz paltonu qadına verdiyinə görə çox sağ ol! Amma bir şair və dağlı kimi nə üçün o şəxsin qabalgının qarşısını vaxtında almamısan! Bu biabırılıqdır!”.

Şair isə özünə haqq qazandırmağa çalışır ki, gənçəm, üstəlik də... o, məsul vəzifəli şəxsdir...

Əziz Əliyev zəng edib prokuroru yanına çağırıdıraraq ömr edir:

– Cəzalandırın!!!

– Axı, o... prokuror kəkələyir...

– Onun üçün daha pis! Bu, lovğalıq və vicdansızlıqdır! Əgər məsul vəzifəlilər dağlı qadınlara bu cür yanaşsalar, işimiz irəli getməz!

Bu əhvalat Rəsul Həmzətovun yaddaşına həmişəlik həkk olundu. Əziz Əliyevin bu hərəkəti ibrətamiz idi və onun yüksək insani keyfiyyətlərindən, prinsipiallığından xəbər verirdi.

Əziz Əliyev dəfələrlə SSRİ, Azərbaycan SSR və Dağıstan MSSR ali sovetlərinin

rinin Moskvada, Leninqradda və digər şəhərlərdə çıxışı etməsi, onların əsərlərinin çap olunması və təbliği məhz Əziz Əliyevin dəstəyi ilə həyata keçirilmişdi. O, çoxmillətli Dağıstanın mədəni birliyinə qorunmasına və inkişafına çalışır, etnik qruplar arasında qarşılıqlı anlaşmanı təşviq edirdi.

Əziz Əliyev həm də antifaşist ideologiyanın təbliğində fəal rol oynayırdı. O, müntəzəm olaraq partiya təşkilatlarında, sovet idarələrində və kütləvi tədbirlərdə çıxış edər, müharibə dövründə əhalini səfərbər edir, vətənpərvərlik ruhunu gücləndirən nitqlər söyləyirdi. O, Dağıstan xalqlarının Sovet dövlətinə və onun rəhbərliyinə sədaqətini dəstəkləyir, ölkədəki milli həmrəyliyin nümunəsini bu respublikada formalaşdırmağa çalışırdı.

1942-ci ildə Krm tatarlarının deportasiyasından sonra müharibənin qızğın vaxtında, Moskvadakı müəyyən qüvvələr Qafqaz xalqlarının Orta Asiyaya köçürülməsi məsələsini SSRİ Dövlət Müdafiə Şurası qarşısında qoymağa hazırlaşdırlar və ilk seçim Dağıstan xalqlarının üzərinə düşürdü. Əziz Əliyevin fədakarlığı sayəsində müharibə illərində və sonra bu respublikada heç bir neqativ fakt meydana çıxmadı. Beləliklə, Dağıstan xalqlarının köçürülməsi məsələsi bir daha qaldırılmadı.

1944-ci ilin sonlarına yaxın Əziz Əliyev artıq bütün SSRİ rəhbərliyi tərəfindən tanınan və hörmət edilən bir dövlət və partiya xadiminə çevrilmişdi. Onun rəhbərliyi ilə Dağıstan yalnız müharibə sınağından çıxmadı, eyni zamanda, gələcək inkişaf üçün möhkəm bünövrə qazandı. Artıq Dağıstan həm müharibədən qorunmuş, həm də inkişaf etmiş bir regiona çevrilmişdi. Onun modeli yalnız o dövr üçün deyil, bu gün də nümunəvi olaraq qiymətləndirilir.

Dağıstanın Xalq şairi Rəsul Həmzətov şəhirdə olduğu bir hadisədən bəhs edirdi. O, ucaq Qunibdə ezamiyyətdə olanda Mahaçqalaya qayıtmaq vaxtı çatır. Həmin səfərdə onunla birgə bir dağlı qadın da xidmət ezamiyyətdən qayıdırmış. Çətin illərin sət qış günü imiş. Yük maşınının kuzovuna xidmət adam doluşur. Bir-birlərinə sağlın maşının tərəpməməsinə gözləyirlər. Dağılı qadını isə hörmət əlaməti olaraq kuzova deyil, kabinəyə mindirirlər.

Bu vaxt məsul vəzifəli bir şəxs də onlarla Mahaçqalaya gedir. Həmin şəxs mə-

deputatı seçilmiş, ölkənin ən yüksək mükafatları ilə təltif edilmişdir. Amma onun qazandığı ən böyük mükafat xalqın dərin hörməti və məhəbbəti oldu. Əziz Əliyev harada olursa-olsun, hansı vəzifəni tutursa-tutsun, onun bir məqsədi, bir amalı vardı - Vətənə, xalqa sədaqətlə xidmət göstərmək, öz yüksək vətəndaşlıq borcunu layəqətlə yerinə yetirmək. Əziz müəllim həyatının sonuna qədər bu amalina, bu məsləkinə sadiq qaldı, heç bir çətinlik, heç bir repressiya onu saf niyyətdən, işgüzar fəaliyyətdən, doğru yoldan sapdırma bilmədi.

14 may 1998-ci ildə Bakıda Azərbaycanın görkəmli dövlət, ictimai və elm xadimi Əziz Əliyevin anadan olmasının 100 ildəyinə həsr edilmiş təntənəli yubiley gecəsində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev demişdir: “Bugünkü təntənə, Əziz Əliyevin 100 illiyinə həsr olunmuş, Dağıstanda və Azərbaycanda keçirilmiş yubiley tədbirləri xalqlarımız, ölkələrimiz, dövlətlərimiz arasında, insanlar arasında olan səmimi, dostluq münasibətlərini bir daha nümayiş etdirir. Əziz Əliyev özünün çoxcəhətli fəaliyyəti, humanizmi və qağı-keşliyi sayəsində Dağıstan və Azərbaycan xalqlarının sırsızlaşmış dostluğunun simvollarından birinə çevrilmişdir”.

Bütün bunlar Əziz Əliyevin tarixdən bugünüməzə boylanan əzəmətli heykəli deyilməli Dağıstanın hərəkətli kəşfiyyatı deyilmi? Bəs onun öz vətəninə belə bir heykəlini niyə görmürük?

Sonda bir daha hörmətli Hidayət Orucovun "Xalq qəzeti"ndə çap olunmuş "Əziz Əliyevin heykəli hardadır?" məqaləsinə öz münasibətimi bildirirək, Bakı şəhərində Əziz Əliyevin abidəsinin ucaldılması təklifini dəstəklədiyimi bildirirəm. Bu görkəmli dövlət və ictimai xadimin, xalqın sevimlisinin, ürəklərdə, qəlblərdə və xatirələrdə özünə şərfli yer tutmuş soydaşımızın abidəsinin paytaxtımızda ucaldılması bütün ziyalılarımızın arzusudur.

İnanırcı ki, məqalədə irəli sürülən, zamanın tələbini ifadə edən həmin təklif Azərbaycan ictimaiyyətinin ümumi dəstəyi və ölkə rəhbərliyinin xoş məramı ilə tezliklə gerçəkləşəcək!

*İrədad HÜSEYNOVA,
Bakı Dövlət Universitetinin
kafedra müdiri, professor,
Əməkdar müəllim*